

УДК 911.3:305

DOI: <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2024.90-91.5>

Тетяна ЗЕЛЕНЬСКА, студ.

ORCID ID: 0009-0005-2269-4781

e-mail: tania.rokk@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Юліан БРАЙЧЕВСЬКИЙ, канд. геогр. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-7709-6077

e-mail: yulian_braychevskyy@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЖІНОЧІ ОБРАЗИ У ПАМ'ЯТНИКАХ ТА МОНУМЕНТАЛЬНІЙ СКУЛЬПТУРІ МІСТА КИЄВА: ГЕНДЕРНО-ГЕОГРАФІЧНА ПЕРСПЕКТИВА

Вступ. У статті підіймається питання гендерного (дис)балансу в монументальній скульптурі м. Києва. Монументальна скульптура, що поєднує в собі композиції меморіального та мистецько-розважального змісту, розглядається як елемент символічного простору міста, що репрезентує та акцентує в публічних місцях ключові політичні й соціальні цінності, ідентичності та орієнтири суспільного розвитку. Саме тому дослідження пам'ятників і загалом монументальної скульптури все частіше привертає увагу не лише урбаністів і мистецтвознавців, але й соціологів, істориків та суспільних (у т. ч. і гендерних) географів. Метою роботи було проаналізувати рівень представленості жіночих образів у монументальній скульптурі м. Києва. Зокрема, завдання включали огляд подібних досліджень в інших країнах Європи та світу, кількісний та якісний аналіз представленості жінок у монументальній скульптурі Києва, просторовий аналіз розміщення пам'ятників і скульптур, що містять жіночі образи, у межах міста, у т. ч. їхнє співвідношення за адміністративними районами, порівняння Києва зі столицями та великим містами в інших країнах, аналіз історико-географічних передумов формування меморіального простору в Україні та відображення його у пам'ятниках і меморіалах Києва.

Методи. Стаття являє собою монографічне дослідження (case-study) з елементами базового статистичного, порівняльного та інтерпретативного аналізу. Джерелами даних були довідкові видання та туристичні путівники й карти.

Результати. За кількісним співвідношенням жіночих і чоловічих образів серед пам'ятників і монументів міста (41 із 360) Київ поступається низці провідних країн світу. Зокрема, незначною є кількість скульптур, присвячених реальним історичним постатям – лише 17 %. Хронологічно, суттєве збільшення кількості жіночих образів припадає на період після здобуття Україною незалежності. На відміну від багатьох міст Європи, у монументальній скульптурі мистецько-розважального змісту мало представлені сюжети, що містять оголену жіночу натуру. Спостерігається виражена тенденція використання жіночих образів для уособлення України, її державності та історії українського народу. Територіально, найбільша концентрація монументальної скульптури, що містить жіночі образи, припадає на Шевченківський і Печерський райони.

Висновки. Скромні кількісні показники гендерного балансу в монументальній скульптурі міста свідчать про недостатню представленість жінок у меморіальному просторі Києва, а отже і про недостатнє визнання досягнень жінок у суспільно-політичній і мистецькій царині. Водночас, вагома символічна роль жінки в уособленні державності та історії українського народу суттєво відрізняє український меморіальний простір від радянського і може служити позитивним прикладом гендерних цінностей. Збільшення кількості пам'ятників жінкам і меморіальної скульптури із жіночими образами свідчить про актуалізацію ролі жінки в колективній свідомості та історичній пам'яті незалежної України. Аналіз локалізації пам'ятників жінкам і монументальної скульптури, що містить жіночі образи, указує на нерівномірне їх поширення у межах міста.

Ключові слова: пам'ятники, монументальна скульптура, меморіальний простір, гендерний баланс, репрезентація жінок, гендерна географія.

Вступ

Проблематика сучасної гендерної географії охоплює доволі широке коло питань: від звичних тем феміністичних студій до більш складних форм гендерних відносин, їх просторових особливостей і специфіки. При цьому зберігає актуальність дослідження гендерного (дис)балансу у тому чи іншому соціально-географічному середовищі. Здебільшого, такі дослідження фокусуються на вивченні гендерного представництва у різних сферах діяльності та у певних географічних межах. Типовим є фокус на участі чоловіків і жінок у політичній сфері та державному управлінні, корпоративному управлінні, кадровому забезпеченні різних типів організацій, гендерному співвідношенні найбільш успішних людей тощо. Водночас, гендерний (дис)баланс у символічному просторі лише нещодавно привернув увагу дослідників географів та урбаністів.

Символічний простір являє собою елемент уявної, на думку Е. Соджі (Soja, 2008) складової живого простору – простору, як він сприймається очима людини, що безпо-

середньо проживає в ньому. Ця складова, поряд з іншими компонентами, наповнює живий простір змістом, формує орієнтири соціального середовища, які допомагають кожній людині позиціонувати себе в системі соціальних інститутів, цінностей та орієнтирів.

Важливою складовою символічного простору, особливо в сучасному урбаністичному середовищі, виступає монументальна скульптура, зокрема пам'ятники й меморіали, що покликані зберігати й акцентувати в публічному просторі пам'ять про важливі події, видатних осіб та/або соціальні групи, що мають вагоме історичне значення для даного місця. Поряд із меморіальною, монументальна скульптура мистецько-розважального спрямування також доповнює символічний простір міста, наповнюючи його соціальним змістом. Монументальна скульптура окреслює історичні координати, ціннісне поле, колективне сприйняття напрямку суспільного розвитку. Тож, на нашу думку, гендерний аналіз цієї сфери становить не менший інтерес, ніж фактичне гендерне представництво у матеріальному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання репрезентації жінок у монументальній скульптурі вже тривалий час привертає академічну увагу, переважно у країнах Заходу. Найчастіше ця проблематика постає у роботах із соціології постмодерну феміністичного спрямування. Деякі автори акцентують увагу на дисбалансі репрезентації жінок, особливо, коли йдеться про реальні історичні постаті, а не про символічні уособлення, а саме свобода чи справедливість у жіночій подобі (напр., Reeder, 2018). Найбільш активно обговорюються питання символічного змісту пам'ятників жінкам, зокрема піддаються критиці гендерні наративи щодо соціальних ролей жінки, вкарбованих у меморіальних образах (приміром, Marschall, 2004; Abousnnpouga, & Machin, 2011). Окремо виділяються дослідження, які демонструють домінування образів із наголосом на сексуальній частині жіночої ідентичності, на відміну від чоловічих пам'ятників, серед яких переважають історичні постаті або наголошуються соціально значущі ролі (Peruzzi, Bernardini, & Riyahi, 2022). З іншого боку, частина авторів вважає, що боротьба за представленість жінок у формі традиційних бронзових пам'ятників (що самі по собі є продуктом патріархального суспільства) не може повноцінно актуалізувати сучасний феміністичний дискурс (Sorin, 2024; Jones, 2017). Значно рідше трапляються роботи, де меморіальні жіночі образи аналізуються з менш радикальних позицій. У такий спосіб С. Міллс, С. Дж. Міллс і П. Хеменвей Сімпсон (Mills, C., Mills, C. J., & Simpson, 2003) відтворюють наративи, що читаються у пам'ятниках жінок часів громадянської війни у США і позиціонують їх не стільки у радикально-гендерному, скільки у більш широкому історико-політичному дискурсі щодо "Програної справи" американського Півдня.

Хоча гендерна географія як науковий напрям, у т. ч. прикладні питання просторових гендерних диспропорцій, привертає все більшу академічну увагу в Україні (Мезенцева, 2009; Мезенцева, & Кривець, 2013а, 2013б; Немець, & Ткаченко, 2008), вітчизняні гендерні дослідження меморіального простору є доволі нечисленними. Найрозлогіший аналіз жіночих образів у міській скульптурі України з позицій гендерного мистецтвознавства запропонувала А. Гончаренко (Гончаренко, 2018). Також доволі радикальну феміністичну критику історичної трансформації жіночих образів у сучасному українському місті наводить Я. Мелешко (2016). З іншого боку, роль символічного простору міста та його суспільно-політичне значення в останні роки все частіше потрапляють у поле зору вітчизняних суспільних географів та урбаністів (Gnatiuk, & Basik, 2023; Gnatiuk, & Melnychuk, 2020).

Мета та завдання. У цій роботі пропонується розглянути гендерний зріз монументальної скульптури міста Києва (як пам'ятників конкретним історичним особам, так і символічним образами, що містять фігури або зображення людей). Ми пропонуємо не лише звернути увагу на кількісну представленість жіночих образів у міській монументальній скульптурі, але й оцінити її якісний аспект – пам'ятники та монументи якого змісту, з яким історичним, соціальним і мистецьким меседжем представлені жіночими образами. Також пропонується порівняти одержані результати з наявними даними стосовно окремих міст Європи та світу, що дозволить позиціонувати Київ у загальносвітових трендах.

А. Гончаренко звертає увагу, що скульптура може мати як меморіальний, так і мистецько-розважальний зміст. У даному випадку ми наголошуємо на важливості

меморіальної скульптури та зображень, адже вони більше репрезентують усталені соціально-політичні та ціннісні наративи, що відображають загальні тренди суспільного розвитку, тоді як розважальні мистецькі твори можуть відображати ексцентричні бачення окремих митців чи тимчасові тренди моди (Гончаренко, 2018). Водночас аналіз мистецько-розважальної скульптури може відтворити наявність популярних гендерних стереотипів в образах публічного простору міста.

Методи

Методологічно робота поєднує традиційні підходи суспільної географії із проблематикою постмодерних досліджень символічного простору, гендерної та феміністичної географії й урбаністики. Основним методом дослідження є монографічний аналіз (case-study) з елементами базового статистичного, порівняльного та інтерпретативного аналізу.

Результати

Питання гендерного балансу в скульптурних образах громадського простору почало хвилювати аналітиків порівняно нещодавно, значною мірою під впливом ідей постмодернізму, що наголошують на важливості суб'єктивного та символічного вимірів громадського життя й формування соціального простору. Оскільки і фемінізм, і постмодернізм не належать до мейнстріму соціальних наук, а надто за межами країн Заходу, систематичний аналіз цього питання, на рівні збору міжнародної статистики чи публікування регулярних звітів, наразі не проводиться. Наявні дані щодо гендерного балансу в монументальній скульптурі міст є фрагментарними й доступні лише для невеликої кількості країн. При цьому вичерпні кількісні дані доступні лише у випадку, коли до їхнього збору залучаються офіційні органи місцевого врядування (напр., Breed, & Ellis, 2020), адже польові дослідження у громадських просторах не можуть гарантувати повне охоплення всіх скульптур і меморіалів. Тому більшість доступних даних є приблизними та спираються на оцінки журналістів і/або громадських активістів.

Навіть у передових країнах, які активно займаються питаннями гендерного збалансування соціального життя, представленість жінок у меморіальному просторі є низьким. Приміром, у США, серед пам'ятників реальним історичним постатям, жінки становлять лише 7,6 % (Buchholz, 2019). У Сан-Франциско історичні постаті жінок становлять лише 19 % мистецьких образів у громадському просторі, при цьому в скульптурі – лише 12 % (Breed, & Ellis, 2020). В Австралії, сумарно у столичних містах, статуї жінок становлять 17 % (Vyver, 2023). Неурядова громадська організація *Monuments of One's Own* (Monuments of One's Own..., n. d.) наводить дані за окремими містами: 1 із 10 статуй у Канберрі, 4 із 27 – у Мельбурні, 4 із 26 у Брісбені та 6 із 33 у Аделаїді присвячені жінкам. У Данії, із 321 пам'ятника, на жіночі постаті припадає 31 (Bryant, 2024). Кидається у вічі, що в Копенгагені із 101 статуї 5 присвячено жінкам і 26 – тваринам. За підрахунками громадських активістів, у Канаді лише 20 пам'ятників зображують історично значущих жінок або символізують пов'язані із жінками проблеми (Women's History Month..., n.d.). У Сполученому Королівстві Великої Британії на жіночі скульптури припадає до 21 % меморіального простору (174 із 828). Дещо вища частка порівняно з іншими країнами пояснюється участю жінок у монархічному правлінні, у т. ч. у періоди найбільшого імперського й національного піднесення. Ще більший відсоток жіночих монументальних скульптур – за приблизними підрахунками громадських організацій –

має Італія. Приблизно 225 статуй із 630 відтворюють образи жінок (39 %). Проте оглядачі зауважують, що переважна більшість цих статуй має або релігійне значення, або належить до мистецьких образів, а не меморіалів реальних постатей, до того ж із достатньо вираженою тенденцією до представлення оголеної жіночої натури, що засуджуються сучасними феміністичними організаціями, адже інтерпретується як пропагування сексистських стереотипів (Imam, 2024).

Оскільки найбільший сплеск монументального мистецтва у країнах Заходу припадає на епоху модерну, можна вважати, що частка пам'ятників жінкам, а також їхній характер, може свідчити як про фактичний, так і про стереотипізований рівень участі жінки у громадському, передусім політичному й управлінському житті в цю епоху. Водночас, коли завдяки активній боротьбі за подолання гендерних дисбалансів у багатьох країнах Заходу жінки почали брати активнішу роль у громадському житті, включно з найвищими ланками державного й корпоративного управління, їхнє відображення у пам'ятниках зростає дуже повільно, оскільки саме монументальне мистецтво з переходом до постмодерну втрачає свою соціальну роль, як на цьому наголошує Дж. Джонс (Jones, 2017).

На такому міжнародному тлі цікавим є стан з гендерним балансом пам'ятників в Україні та, зокрема, у столичному місті Києві. Відразу зазначимо, що суспільно-політичний шлях українського суспільства від початку епохи модерну і до сьогодення суттєво відрізнявся від більшості передових держав Заходу, щодо яких можна проводити порівняння. На відміну від багатьох західноєвропейських країн, які були метрополіями або принаймні мали давні державницькі традиції, Україна перебувала в колоніальному становищі практично весь час до 1991 р. Тому публічний меморіальний простір держави на початок ХХІ ст. майже повністю відображав радянську ціннісну й культурно-політичну спадщину, що поєднувала в собі елементи російського культурного імперіалізму, комуністичної ідеології та радянської історичної міфотворчості. Елементи української культурної чи політичної спадщини (і відповідні діячі) були представлені лише остільки, оскільки вони вписувалися в радянський державницький та ідеологічний міф. Відповідно і гендерний

баланс у пам'ятниках відображав радше радянські реалії, ніж українські.

Останні 30 років українська держава проходить через етап переосмислення власної ідентичності, а отже і формування нового символічного простору. На сьогодні цей процес є незавершеним і набуває пришвидшеної динаміки у зв'язку із зовнішньою агресією з боку російської федерації (що також набирає обертів, від активного втручання у внутрішню політику із 2004 р. до прямого широкомасштабного військового вторгнення із 2022 р.). Цікаво, що на тлі Західної Європи, де фіксується згасання громадської уваги до пам'ятників як важливої частини ідентичності та ціннісних орієнтацій суспільства (Sorin, 2024; Jones, 2017), у державах, що пройшли через колоніальне минуле, увага до меморіального простору активно зростає в контексті постколоніального дискурсу (Prescott, & Lahti, 2022; Mitchell, 2003). Тому, у певному сенсі, перетворення меморіального простору в Україні є частиною глобального політико-географічного тренду.

Спираючись на доступні, у т. ч. інтерактивні, джерела (Атлас. Київ. До кожного будинку, б. д.; Вандрівка. Ваш путівник Україною, б. д.), у місті Києві нами було ідентифіковано 360 пам'ятників і скульптур у громадському міському просторі. Із них найбільша кількість зосереджена в Шевченківському (23 %), Печерському (18 %) та Голосіївському (16 %) районах столиці; найменша – в Оболонському, Дніпровському, Дарницькому та Деснянському районах (5 %, 4 %, 3 % і 3 % відповідно). Такий розподіл пояснюється центральним положенням Шевченківського, Печерського та частини Голосіївського районів, з одного боку, і переважно "спальною" функцією останніх трьох, з іншого. Жіночі образи представлені в 41 скульптурному пам'ятнику міста (табл. 1). Із них найбільша кількість – у Печерському (12) та Шевченківському (11) районах, по п'ять – у Голосіївському, Солом'янському й Оболонському, два – у Подільському та один – у Дніпровському районах. У Деснянському, Дарницькому та Святошинському районах жіночих образів у міській скульптурі знайдено не було. Розподіл пам'ятників і скульптур (загалом із використанням жіночих образів) за районами Києва подано на рис. 1.

Таблиця 1

Жіночі образи у пам'ятниках міста Києва

№ п/п	Район	Усі пам'ятники	Жіночі образи		всі жіночі образи					
					Реальні історичні постаті		Алегоричні та символічні меморіальні образи		Мистецько-розважальна скульптура	
			шт.	%	шт.	%	шт.	%	шт.	%
1	Печерський	66	12	18	6	50	5	42	1	8
2	Шевченківський	81	11	14	6	55	3	27	2	18
3	Голосіївський	57	5	9	4	80	1	20	0	0
4	Солом'янський	31	5	16	1	20	2	40	2	40
5	Оболонський	19	5	26	0	0	0	0	5	100
6	Подільський	30	2	8	0	0	0	0	2	100
7	Дніпровський	16	1	6	0	0	1	100	0	0
8	Деснянський	11	0	0	0	0	0	0	0	0
9	Дарницький	12	0	0	0	0	0	0	0	0
10	Святошинський	37	0	0	0	0	0	0	0	0
	Всього	360	41	11	17	0	12	29	12	29

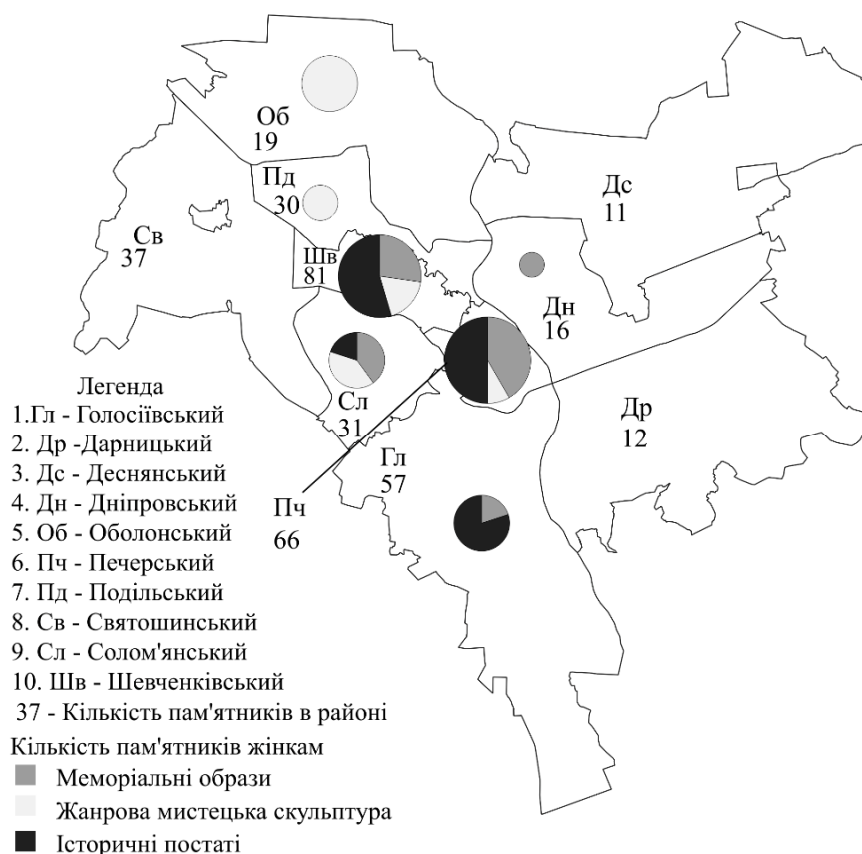

Рис. 1. Розподіл пам'ятників за районами м. Києва (складено авторами)

Важливим є також розмежування змісту жіночих образів і відокремлення власне пам'ятників, які формують меморіальний простір від мистецько-розважальної скульптури (Гончаренко, 2018). Саме до мистецько-розважальної категорії можна віднести всі скульптурні жіночі образи в Оболонському та Подільському районах, 40 % скульптур – у Солом'янському, 18 % – у Шевченківському та 8 % – у Печерському районах. Разом до цієї категорії належать 12 із 41 скульптур або 29 %.

Решта 29 пам'ятників з образами жінок можна розділити на монументи реальним історичним постатям та на алегоричні й символічні меморіальні образи. Усього у місті нараховується 14 пам'ятників видатним жінкам, зокрема два – княгині Ользі (Михайлівська площа й територія Міжрегіональної академії управління персоналом), пам'ятник київській княгині та королеві Франції Анні Ярославівні (Львівська площа), три монументи Лесі Українки (площа Лесі Українки, на території перед Національною академією образотворчого мистецтва та у міському саду біля Маріїнського палацу), два меморіали Олені Телізі (Бабин Яр та вул. Політехнічна), а також Анні Ахматовій (Міський сад), Марії Приймаченко (біля Національна академія образотворчого мистецтва), Марії Заньковецькій (Міський сад), Марії Боровиченко (вул. Китаївська), Тетяні Маркус (Бабин Яр) і Світлані Ковальській (вул. Будіндустрії).

Алегоричні жіночі образи зображують пам'ятники й меморіали Батьківщині-маті (Національний музей Історії України у Другій світовій війні), голодній дівчинці (на території Меморіалу пам'яті жертв голодоморів в Україні), Монумент Незалежності (Майдан Незалежності), Мати, що проводить сина на фронт (парк "Перемога" на

розі проспектів Визволителів і Броварського), Пам'ятник репресованим митцям (Національна академія образотворчого мистецтва), скульптура Пам'яті працівників кіностудії, які полягли за Батьківщину 1941–1945 (на території кіностудії ім. О. Довженка), Працівникам органів внутрішніх справ України, загиблих під час виконання службових обов'язків (Солом'янська площа). Цікавою особливістю є те, що на більшості цих пам'ятників жінка уособлює образ скорботи – або як мати, що плаче над загиблими синами, або як жертва несправедливості, переслідувань і поневірянь. До певної міри це може вважатися елементом національної мистецької традиції – відображення простої жінки, на долю якої в найважчі історичні моменти випадають неймовірні страждання. При цьому жіночий образ є алегоричним, адже у жіночій подібності представлено весь український народ. Тенденція до уособлення жінкою колективної української ідентичності підтверджується також жіночими образами Стели незалежності та Батьківщини-матері.

До алегоричних образів можна віднести і два пам'ятника засновникам Києва, легендарним образам Повісті минулих літ братів Кия, Щека і Хорива та їх сестри Либіді (Наводницький парк і Майдан Незалежності). Достовірних історичних відомостей про ці постаті, окрім короткої згадки у Повісті минулих літ немає, проте Либідь можна вважати символічним наголосом на важливості жіночого начала у коренях давніх слов'ян.

Окремо можна виділити Пам'ятник радянським громадянам і військовополоненим, розстріляним у Бабиному Яру (Бабин Яр) та Пам'ятник студентам і співробітникам МАУП – учасникам національної революції 2004 р. Хоча перший було зведено ще 1976 р., а другий

у 2005; спільним для них є відображення жінки поряд із чоловіками як рівноправного члена суспільства, що розділяє випробування, яки випали на його долю.

Мистецько-розважальна скульптура не належить безпосередньо до меморіального простору міста, проте створює певне символічне тло, яке сучасні феміністичні географи можуть також інтерпретувати з позицій гендерного балансу. Окрім кількісних показників, важливим аспектом також є тематичне спрямування такої скульптури, що може відображати або пропагувати певні гендерні ролі та/або стереотипи. Приміром, у містах Італії дослідники та активісти звертають увагу на поширення або релігійних мотивів, або скульптури, що зображує повністю або частково оголену жіночу натуру, що, на їхню думку, стереотипізує сексизм, сприйняття жінки у суспільстві (Imam, 2024). У Києві скульптура такого характеру має обмежене поширення. Фактично, до такої категорії можна віднести статуї Алеї муз (Оболонська набережна) та Русалку (Сад Каменів у парку "Наталка"). Вочевидь, незначну кількість оголених жіночих образів можна пояснити офіційними нормами радянської суспільної моралі. Скульптура такого спрямування почала з'являтися нещодавно як елемент сучасного мистецького життя.

Прикладом мистецько-розважальної скульптури, що водночас є й пам'ятником, служать фігури Проні Прокопівни та Свирида Голохвастова на Андріївському узвозі, установлені на честь літературних персонажів п'єси М. Старицького "За двома зайцями". Окрім пам'яті про літературний твір та його автора, ця композиція є ще й пам'яткою жителям Києва другої половини ХХ ст., адже твір являє собою ні що інше, як гумористичну замальовку із життя та атмосфери тогочасного міста.

Важливо звернути увагу на те, що більшість наявних нині пам'ятників жінкам і меморіалів з використанням жіночих образів, було зведено уже після здобуття Україною незалежності. Жіночі образи в публічному меморіальному просторі Києва радянської епохи обмежувалися пам'ятниками Лесі Українці, Марії Заньковецькій та Марії Боровиченко (учасниця німецько-радянської війни 1941–1945 рр.), а також скульптурами засновників Києва (Либідь) і колективних композицій пам'яті німецько-радянської війни.

Аналізуючи локації пам'ятників жінкам і меморіалів з використанням жіночих образів, на території Києва можна виділити кілька місць їх компактного розташування, де жінка сприймається як органічний елемент меморіального простору. До переліку таких місць можна віднести Миський сад (біля Маріїнського палацу), Майдан незалежності, територію близько Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури та Бабин Яр. Усі ці локації розташовані в межах Шевченківського й Печерського районів.

Дискусія і висновки

Доступні на сьогодні фрагментарні дані щодо гендерного балансу в меморіальному просторі окремих міст і країн світу свідчать, що місто Київ, за кількісним співвідношенням жіночих і чоловічих образів серед пам'ятників та скульптур (11 %), дещо відстає від столиць і великих міст передових країн світу. Також незначною є кількість пам'ятників реальним історичним постатям політичних чи громадських діячок. Це може свідчити про недостатнє визнання досягнень і соціальної ролі жінок у державному управлінні, науковій та мистецькій сферах. З іншого боку, беручи до уваги часові межі формування меморіального простору Києва, можна побачити суттєве збіль-

шення кількості пам'ятників жінкам та алегоричних жіночих образів у меморіальній скульптурі Києва після здобуття Україною незалежності. Особливо можна спостерегти символічну роль жінки у персоніфікації державності та історії України. У цьому плані Україна і Київ можуть уважатися позитивними прикладами гендерного балансу в суспільно-історичній царині; вони демонструють відмінність українського національного меморіального простору від радянського. На відміну від низки європейських міст, у міській скульптурі мистецько-розважального спрямування відсутня виражена тенденція стосовно гендерної стереотипізації жіночих образів через зображення оголеної натури. Фактично така скульптура представлена лише у двох локаціях в Оболонському районі – Оболонська набережна та парк "Наталка". На тлі незначної загальної кількості пам'ятників жінкам і жіночих образів у меморіальній скульптурі Києва можна виділити кілька осередків більшої їхньої концентрації, а саме Миський сад у Печерському районі, а також урочище Бабин Яр, територію Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури та Майдан незалежності у Шевченківському районі міста.

Внесок авторів: Тетяна Зеленська – концептуалізація, формальний аналіз, валідація даних, написання (оригінальна чернетка). Юліан Брайчевський – методологія, формальний аналіз, написання (оригінальна чернетка), написання (перегляд і редагування).

Список використаних джерел

- Атлас. Київ. До кожного будинку. Масштаб: 1:22000. (2023, травень). ДНВП Картографія.
- Вандрівка. Ваш путівник Україною. (б.д.). https://vandrivka.com.ua/filter/?_sfm_zeft_mistoselo=%D0%9A%D0%B8%D1%97%D0%B2&sf_paged=1
- Гончаренко, А. (2018). Жіночі образи в сучасній міській скульптурі України. *Сучасне мистецтво*, 14, 123–132.
- Мезенцева, Н. (2009). Гендерна географія як новий напрям суспільно-географічних досліджень в Україні. *Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення* (с. 315–321). ПП Вишемирський.
- Мезенцева, Н., & Кривець, О. (2013а). *Гендер і географія в Україні*. Ніка-Центр.
- Мезенцева, Н., & Кривець, О. (2013б). Гендерні суспільно-географічні дослідження в Україні. *Економічна та соціальна географія*, 1, 43–53.
- Мелешко, Я. (2016). Образ жінки в сучасному українському місті: історична трансформація. *Соціологічні студії*, 1(8), 99–102.
- Немець, Л., & Ткаченко, О. (2008). Гендерні проблеми сучасної України: соціально-економічні аспекти. *Часопис соціально-економічної географії*, 5(2), 156–160.
- Abousnoug, G., & Machin, D. (2011). Visual discourses of the role of women in war commemoration. *Journal of Language and Politics*, 10(3), 322–346. <https://doi.org/10.1075/jlp.10.3.02abo>
- Breed, L., & Ellis, K. (2020, December 20). Representation of women in city property. *A gender analysis of public art, streets, buildings, and parks. Report by the Department on the Status of Women*. City and County of San Francisco.
- Bryant, M. (2024, March 7). *Copenhagen has fewer statues of women than 'mythical animals' – but Denmark seeks change*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2024/mar/07/denmark-has-more-statues-of-mythical-beasts-than-women-but-pledges-to-erect-more>
- Buchholz, K. (2019, March 8). *Female representation: gap between male and female statues is monumental*. Statista. <https://www.statista.com/chart/17299/number-of-public-statues-depicting-men-and-women-in-the-us-and-the-uk/>
- Gnatiuk, O., & Basik, S. (2023). Performing geopolitics of toponymic solidarity: The case of Ukraine. *Norsk Geografisk Tidsskrift. Norwegian Journal of Geography*, 77(2), 63–77. <https://doi.org/10.1080/00291951.2023.2170827>
- Gnatiuk, O., & Melnychuk, A., (2020). Geopolitics of geographical urbanonyms: evidence from Ukrainian cities. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, 55(2), 255–268. <https://doi.org/10.14712/23361980.2020.19>
- Imam, J. (2024, May 3). Italy's statues have a gender bias, new research reveals. *The Arts Newspaper*. <https://www.theartsnewspaper.com/2024/05/03/italys-statues-have-a-gender-bias-new-research-reveals>
- Jones, J. (2017 March 27). Feminism doesn't need more female statues – it needs political action. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/artanddesign/jonathanjonesblog/2017/mar/27/female-statues-erka-sofia-feminism>

Kenna, J. L., & Waters, S. (2016). Women on America's Historical Landscape: Teaching with Monuments and Memorials. *Social Studies Research and Practice*, 11(3), 67–79. <https://doi.org/10.1108/SSRP-03-2016-B0006>

Marschall, S. (2004). Serving male agendas: two national women's monuments in South Africa. *Women's Studies*, 33(8), 1009–1033.

Mills, C., Mills, C. J., & Simpson, P. H. (Eds.). (2003). *Monuments to the Lost Cause: Women, art, and the landscapes of Southern memory*. University of Tennessee Press.

Mitchell, K. (2003). Monuments, memorials, and the politics of memory. *Urban Geography*, 24(5), 442–459.

Monuments of One's Own. *The Problem*. (n.d.). <https://www.amonumentofonesown.com/theproblem>

Peruzzi, G., Bernardini, V., & Riyahi, Y. (2022). Women's statues in Italian cities. A study of public art and cultural policies. *International Journal of Cultural Policy*, 30, 1–18. <https://doi.org/10.1080/10286632.2022.2157824>.

Prescott, C. C., Lahti, J. (2022). Looking globally at monuments, violence, and colonial legacies. *Journal of genocide research*, 24(4), 463–470.

Reeder, M. (2018). Monuments to Notable Women: Increasing Female Representation in Public Space. *Trinity Women & Gender Minorities Review*, 2(1), 115–130.

Sorin, C. (2024). What, Counter Monuments for Feminism? The Debates over Monumental Commemoration and the Search for New Feminist Memory Frameworks. *Histories*, 4(4), 447–464.

Vyver, J. (2023). *Women are under-represented among public statues across Australia, but the tide is turning*. ABC News. <https://www.abc.net.au/news/2023-09-22/statues-of-women-in-australia-too-few-but-change-happening/102886476>

Women's History Month: Set Women's Accomplishments in Stone. (n.d.). Canadian Women's Foundation. <https://canadianwomen.org/blog/womens-history-month-2019-women-statues/>

References

Abousnoug, G., & Machin, D. (2011). Visual discourses of the role of women in war commemoration. *Journal of Language and Politics*, 10(3), 322–346. <https://doi.org/10.1075/jlp.10.3.02abo>

Atlas. Kyiv. *To every house*. (2023). Scale 1:22000. DNVP Cartography [in Ukrainian].

Breed, L., & Ellis, K., (2020, December 20). *Representation of women in city property. A gender analysis of public art, streets, buildings, and parks. Report by the Department on the Status of Women*. City and County of San Francisco.

Bryant, M. (2024, March 7). Copenhagen has fewer statues of women than 'mythical animals' – but Denmark seeks change. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2024/mar/07/denmark-has-more-statues-of-mythical-beasts-than-women-but-pledges-to-erect-more>

Buchholz, K. (2019, March 8). Female representation: gap between male and female statues is monumental. *Statista*. <https://www.statista.com/chart/17299/number-of-public-statues-depicting-men-and-women-in-the-us-and-the-uk/>

Gnatiuk, O., & Basik, S. (2023). Performing geopolitics of toponymic solidarity: The case of Ukraine. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 77(2), 63–77 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.1080/00291951.2023.2170827>

Gnatiuk, O., & Melnychuk, A. (2020). Geopolitics of geographical urbanonyms: evidence from Ukrainian cities. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, 55(2), 255–268 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.14712/23361980.2020.19>.

Tetiana ZELENSKA, Student
ORCID ID: 0009-0005-2269-4781

e-mail: tania.rokk@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Yulian BRAYCHEVSKYY, PhD (Geogr.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-7709-6077

e-mail: yulian_braychevskyy@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Honcharenko, A. (2018). Female images in contemporary city sculpture of Ukraine. *Contemporary Arts*, 14, 123–132 [in Ukrainian].

Imam, J. (2024, May 3). Italy's statues have a gender bias, new research reveals. *The Arts Newspaper*. <https://www.theartnewspaper.com/2024/05/03/italys-statues-have-a-gender-bias-new-research-reveals>

Jones, J. (2017, March 27). Feminism doesn't need more female statues – it needs political action. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/artanddesign/jonathanjonesblog/2017/mar/27/female-statues-erka-sofia-feminism>

Kenna, J.L. & Waters, S. (2016). Women on America's Historical Landscape: Teaching with Monuments and Memorials. *Social Studies Research and Practice*, 11(3), 67–79. <https://doi.org/10.1108/SSRP-03-2016-B0006>

Marschall, S. (2004). Serving male agendas: two national women's monuments in South Africa. *Women's Studies*, 33(8), 1009–1033.

Meleshko, I. (2016). Woman's image in the contemporary Ukrainian city. *Sociological studies*, 8(1), 99–102 [in Ukrainian].

Mezentseva, N. (2009). Geography of gender as a new direction in human geography studies in Ukraine. *Regional Problems of Ukraine: Geographical Analysis and Search for Solutions*, 315–321. PP Vyshemirskiy [in Ukrainian].

Mezentseva, N., & Kryvets, O. (2013a). *Gender and Geography in Ukraine: A Case Study*. Nika-Centr [in Ukrainian].

Mezentseva, N., & Kryvets, O. (2013b). Gender studies in human geography in Ukraine. *Economic and Social Geography*, 66, 43–53 [in Ukrainian].

Mills, C., Mills, C. J., & Simpson, P. H. (Eds.). (2003). *Monuments to the Lost Cause: Women, art, and the landscapes of Southern memory*. University of Tennessee Press.

Mitchell, K. (2003). Monuments, memorials, and the politics of memory. *Urban Geography*, 24(5), 442–459.

Monuments of One's Own. *The Problem*. (n.d.). <https://www.amonumentofonesown.com/theproblem>

Peruzzi, G., Bernardini, V., & Riyahi, Y. (2022). Women's statues in Italian cities. A study of public art and cultural policies. *International Journal of Cultural Policy*, 30, 1–18. <https://doi.org/10.1080/10286632.2022.2157824>.

Niemets, L., & Tkachenko, O. (2008). Gender problems of the modern-day Ukraine: social and economic aspects. *Journal of Economic and Social Geography*, 5(2), 156–160 [in Ukrainian].

Prescott, C. C., & Lahti, J. (2022). Looking globally at monuments, violence, and colonial legacies. *Journal of genocide research*, 24(4), 463–470.

Reeder, M. (2018). Monuments to Notable Women: Increasing Female Representation in Public Space. *Trinity Women & Gender Minorities Review*, 2(1), 115–130.

Sorin, C. (2024). What, Counter Monuments for Feminism? The Debates over Monumental Commemoration and the Search for New Feminist Memory Frameworks. *Histories*, 4(4), 447–464.

Vandrivka. Your travel guide to Ukraine. (n.d.). [in Ukrainian] https://vandrivka.com.ua/filter/?_sfm_zeft_mistoselo=%D0%9A%D0%B8%D1%97%D0%B2&sf_paged=7.

Vyver, J. (2023). *Women are under-represented among public statues across Australia, but the tide is turning*. ABC News. <https://www.abc.net.au/news/2023-09-22/statues-of-women-in-australia-too-few-but-change-happening/102886476>

Women's History Month: Set Women's Accomplishments in Stone. (n.d.). Canadian Women's Foundation. <https://canadianwomen.org/blog/womens-history-month-2019-women-statues/>

Отримано редакцією журналу / Received: 09.11.24

Прорецензовано / Revised: 09.12.24

Схвалено до друку / Accepted: 18.12.24

FEMALE IMAGES IN MONUMENTS AND MONUMENTAL SCULPTURE OF THE CITY OF KYIV: A GENDER GEOGRAPHY PERSPECTIVE

Background. The article addresses the issue of gender (dis)balance in the monumental sculpture of the city of Kyiv.

We consider monumental sculpture – which combines compositions of both memorial and entertaining art – to be part of urban symbolic space, representing and accentuating in public places key political and social values, identities, and markers of societal development. For that reason, not only researchers from the field of arts and urban studies, but also sociologists, historians and human (including gender) geographers pay ever greater attention to the study of monuments and more generally urban monumental sculpture. The goal of the present work was to analyze the degree of women's images being represented in the monumental sculpture of the city of Kyiv. More specific tasks included an overview of similar research done in other countries of Europe and beyond; addressing both quantitative and qualitative aspects of how women are represented in the monumental sculpture of the city of Kyiv; looking into the spatial distribution of monuments and sculpture with female images within the city (by administrative districts); comparison of the city of Kyiv to other capitals and large cities abroad; analysis of historical-geographic factors impacting the Ukraine's memorial space evolution and representation in the monuments of the city of Kyiv.

Methods. *This work is a case-study with the elements of basic statistical, comparative, and interpretative analysis. Data sources include reference guides and tourist maps.*

Results. *In terms of quantitative balance between female and male images in the monumental sculpture (41 to 360), the city of Kyiv falls behind a number of large cities in several leading countries of the world. In particular, there is a small number of monuments representing real historical figures of women – only 17%. Chronologically, there was a significant increase in the number of female images in monumental sculpture installed after Ukraine gained independence. Unlike in many cities of Europe, there are only rare cases of nude female sculpture. There is a strong tendency to use feminine figures to represent allegorical images of Ukraine, its statehood and people's history. Territorially, Shevchenkivskyi and Pecherskyi districts have the largest concentration of monuments to women.*

Conclusions. *Modest quantitative balance between female and male figures in the monumental sculpture of the city of Kyiv suggest underrepresentation of women in the Kyiv's memorial space, hence insufficient recognition of women's contribution to the social, political and artistic domains in Ukraine. At the same time, feminine personification of Ukraine's statehood and history makes the Ukrainian memorial space differ from that of the Soviet-era and may be considered a positive example of gender values. Increasing number of monuments to women and female images in the urban monumental sculpture of the city of Kyiv suggests there is a growing recognition of women's social and political role in collective historical memory of independent Ukraine. Spatial analysis reveals uneven distribution of female figures in the monumental sculpture of the city.*

Keywords: monuments, monumental sculpture, memorial space, gender balance, women's representation, gender geography.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.